

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ

Συστήματα γραφής στο Μεσογειακό χώρο

Ενότητα 1: Βασικές έννοιες

Ελένη Καραντζόλα

Τμήμα Μεσογειακών Σπουδών

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΔΙΑΛΕΞΗ 1 & 2

ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ

ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΓΡΑΦΗ

Είναι σύνηθες να ταυτίζουμε τη γλώσσα με τη γραφή, χωρίς να έχουμε συνείδηση της διαφοράς των ήχων από τα γράμματα.

Στην πραγματικότητα όμως γλώσσα και γραφή είναι δύο διαφορετικά συστήματα σημείων.

«Ο μόνος λόγος ύπαρξης του δεύτερου από αυτά είναι η αναπαράσταση του πρώτου. Το αντικείμενο της γλωσσολογίας δεν είναι η προφορική και η γραπτή μορφή των λέξεων, αλλά μόνο η προφορική» (Saussure, 1916).

ΠΡΟΦΟΡΙΚΟΣ ΚΑΙ ΓΡΑΠΤΟΣ ΛΟΓΟΣ

Προτεραιότητα του προφορικού λόγου έναντι του γραπτού

- **Ιστορική (ή φυλογενετική):** δεν διαθέτουν όλες οι κοινωνίες γραπτό λόγο, αλλά όλες είχαν και έχουν προφορικό.
- **Βιολογική (ή οντογενετική):** ο προφορικός λόγος κατακτάται αυθόρμητα και σχετικά σύντομα από όλα τα παιδιά, ενώ η εκμάθηση του γραπτού είναι μεταγενέστερη διαδικασία, συνειδητή, πολύχρονη και επίμοχθη.
- **Λειτουργική:** ο γραπτός λόγος καλύπτει περιορισμένο αριθμό λειτουργιών σε σχέση με τον προφορικό (π.χ. επίσημες ή θεσμικές ανάγκες).
- **Δομική:** τα περισσότερα συστήματα γραφής αναπαριστούν μονάδες του προφορικού λόγου.

ΟΡΙΣΜΟΙ

- «Γραφή είναι ένα σύστημα ανθρώπινης επικοινωνίας μέσω συμβατικών ορατών σημείων» (**Gelb 1963**).
- «Γραφή είναι η μεταφορά του προφορικού λόγου (ακουστικά κύματα που παράγονται κατά την άρθρωση, πραγμάτωση της ομιλίας) σε άλλη ύλη έκφρασης, έτσι ώστε να γίνεται αντιληπτή όχι μόνο από την ακοή αλλά από την όραση. Με τη γραφή επιτυγχάνεται η μεταβίβαση του λόγου σε μεγάλες αποστάσεις μέσα στο χώρο και η διατήρησή του μέσα στο χρόνο παρά τις φθορές και απώλειες που μπορούν να υπάρξουν» (**Σετάτος 1993, 129**).

(συνέχεια)

- Γραφή ονομάζεται το σύστημα οπτικών συμβατικών σημείων που χρησιμοποιούνται για να αναπαραστήσουν ένα εκφώνημα με τέτοιο τρόπο, ώστε αυτό να μπορεί να ανακληθεί από τον αναγνώστη με ακρίβεια, χωρίς τη μεσολάβηση του παραγωγού του» (Daniels & Bright 1996, 13).

Βασικά σημεία:

- Οπτική αναπαράσταση.
- Σύστημα σημείων με συμβατικό χαρακτήρα.
- Αναπαριστά εκφώνημα (και όχι «νόημα» ή «έννοια»), που μπορεί να ανακληθεί από τον αναγνώστη.

ΣΗΜΑΣΙΑ ΓΡΑΦΗΣ

- Σηματοδοτεί την αρχή της *ιστορίας* κάθε γλώσσας (έναντι της *προϊστορίας*), η οποία θεωρούμε ότι αρχίζει από τη στιγμή που σώζονται γραπτές μαρτυρίες.
- Επηρέασε την παραγωγή γνώσης και τους τρόπους επικοινωνίας.
- Μορφοποιεί τις νοητικές ικανότητες του ανθρώπου, «έχει μετασχηματίσει την ανθρώπινη συνείδηση περισσότερο από κάθε άλλη επινόηση» (Ong 2001).
- Αποτελεί τη βάση πάνω στην οποία αναπτύσσονται οι εγγράμματες κοινωνίες.

+ (συνέχεια)

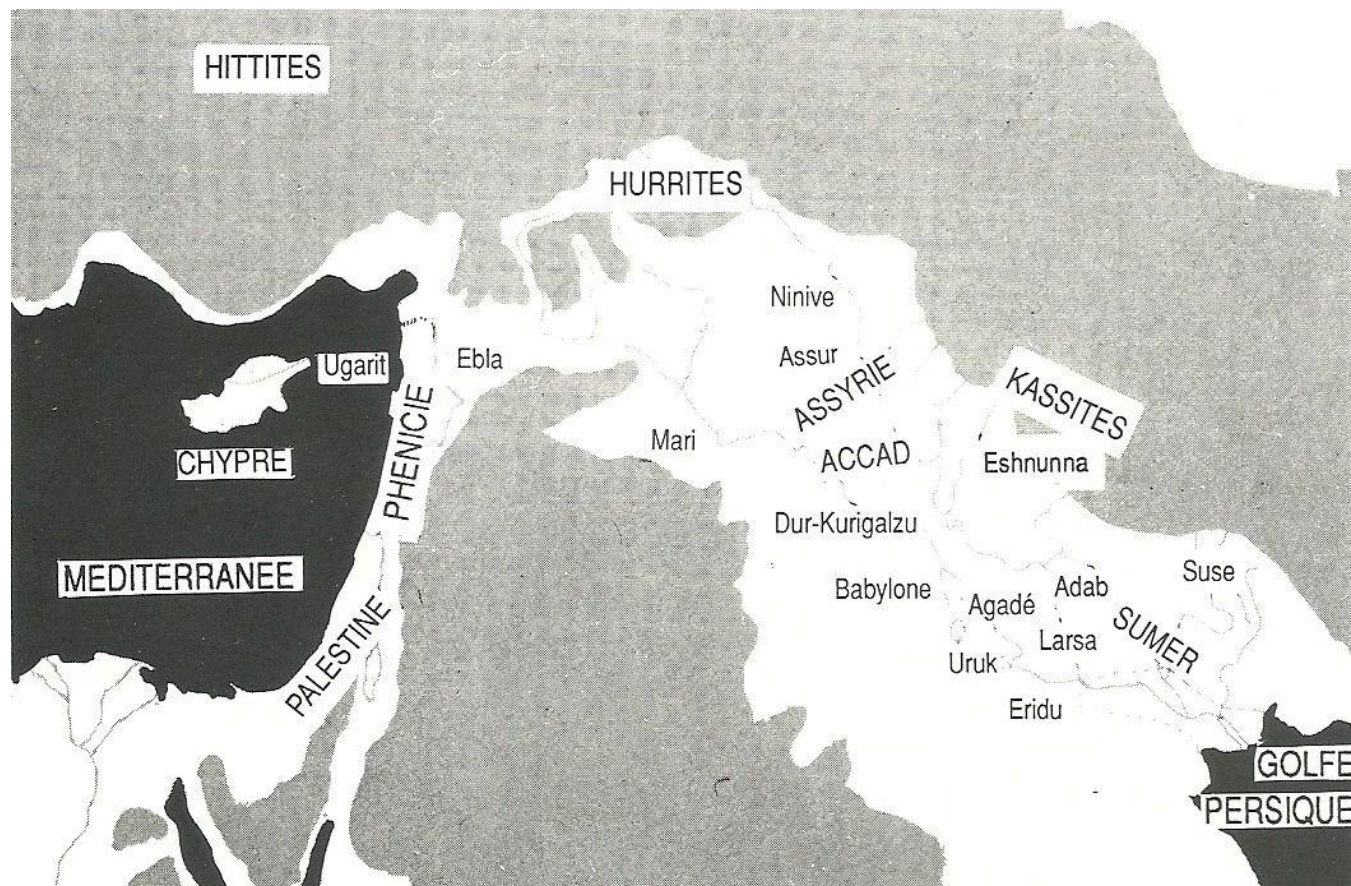
Η μελέτη της γραφής έχει πολλές διαστάσεις:

- **ιστορική:** δημιουργία και εξέλιξη των συστημάτων γραφής
- **τυπολογική:** σύγκριση και κατηγοριοποίηση των διαφόρων συστήματα γραφής,
- **ψυχολογική:** νοητικές διαδικασίες που σχετίζονται με την εκμάθηση και τη χρήση της γραφής,
- **κοινωνιολογική:** ζητήματα γλωσσικής και κοινωνικής πολιτικής.

ΒΑΣΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

- Πότε και πού επινοήθηκε η γραφή;
- Ποιοι ήταν οι λόγοι που οδήγησαν στη γένεση της γραφής; Ποιες ήταν οι βασικές της λειτουργίες;
- Πώς αναπτύχθηκε η γραφή;
- Ποια είναι η σχέση των συστημάτων γραφής μεταξύ τους;

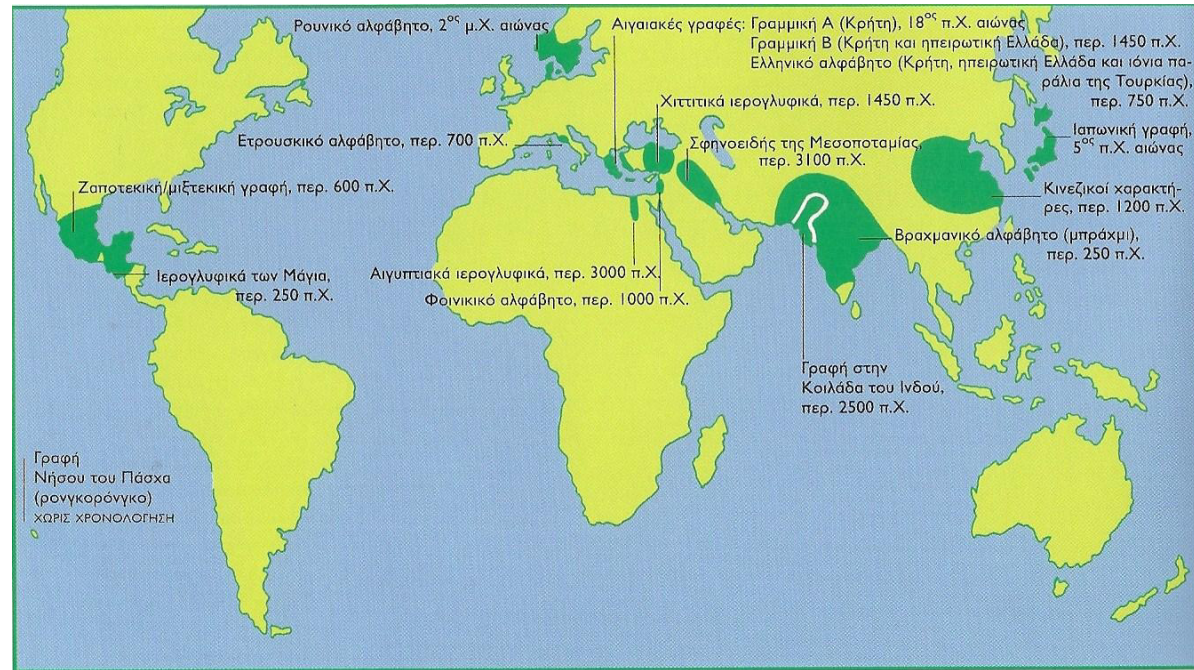

+ Εμφάνιση της γραφής

Η γραφή εμφανίζεται στα τέλη της 4^{ης} χιλιετίας π.Χ. στις πόλεις της Μεσοποταμίας, και λίγο αργότερα –ανεξάρτητα– στην Αίγυπτο.

+ Παλαιότερα γραπτά τεκμήρια (κατά προσέγγιση)

- Αίγυπτος: 3100 π.Χ.
- Κοιλιάδα Ινδού: 2500 π.Χ.
- Κρήτη: 1900 π.Χ.
- Κίνα: 1200 π.Χ.
- Κ. Αμερική: 600 π.Χ.

+ Η ανάπτυξη της γραφής

ΜΟΝΟΓΕΝΕΣΗ ή ΠΟΛΥΓΕΝΕΣΗ;

- Από τη στιγμή που η γραφή εφευρέθηκε / ανακαλύφθηκε / εξελίχθηκε, διαδόθηκε πέραν της Μεσοποταμίας.
- Η ιδέα της γραφής, αλλά όχι απαραίτητα τα συγκριμένα σημεία ενός συστήματος γραφής, εξαπλώθηκαν σταδιακά από τον έναν πολιτισμό σε κάποιον άλλο μακρινό.
- Στους μεγαλύτερους πολιτισμούς του αρχαίου κόσμου η γραφή φαίνεται ότι αναπτύχθηκε *ανεξάρτητα*.
- Αναμφίβολα, στη συνέχεια υπήρξαν δανεισμοί (και προσαρμογές) συστημάτων γραφής, π.χ. οι Ρωμαίοι από τους Ετρούσκους, οι Ιάπωνες από τους Κινέζους κ.ο.κ.

+ ΛΟΓΟΙ ΕΜΦΑΝΙΣΗΣ ΓΡΑΦΗΣ

- «Η γραφή αναπτύχθηκε ως άμεση συνέπεια των πιεστικών αναγκών μιας αναπτυσσόμενης οικονομίας»: συνθετότητα εμπορίου και διοίκησης στις πρώτες πόλεις της Μεσοποταμίας, αποτύπωση λογαριασμών.
- Ωστόσο, ελάχιστα τέτοια δείγματα σε Αίγυπτο, Κίνα και Κ. Αμερική.
- **Ερωτήματα χωρίς ικανοποιητικές απαντήσεις:**
  - Πώς η γραφή ξεπήδησε από τη μη-γραφή;
  - Έργο κάποιου ανώνυμου ή έργου ομάδας (λ.χ. ευφυών διοικητικών και εμπόρων);
  - Αποτέλεσμα μακροχρόνιας εξέλιξης ή στιγμιαίας έκλαμψης;

+ ΚΑΤΗΓΟΡΙΟΠΟΙΗΣΗ ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ ΓΡΑΦΗΣ

- Από τη στιγμή που ο άνθρωπος χρησιμοποίησε τη γραφή για να αναπαραστήσει τη γλώσσα του, επινοήθηκαν εκατοντάδες συστήματα γραφής που φαινομενικά εμφανίζουν πολύ μεγάλες διαφορές μεταξύ τους.
- Ωστόσο, το **κοινό στοιχείο** όλων είναι ότι κάθε γράφημα απεικονίζει ένα στοιχείο της γλώσσας. Η κατάταξη των συστημάτων γραφής γίνεται ανάλογα με το τι αντιπροσωπεύει αυτό το γλωσσικό στοιχείο ως προς την ίδια τη γλώσσα.

+ ΚΑΤΗΓΟΡΙΟΠΟΙΗΣΗ ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ ΓΡΑΦΗΣ

Φωνογραφικά: αποτύπωση *σημαίνοντος* (= του ήχου της λέξης)

- - συλλαβάρια
- - αλφαθητικά και συμφωνικά συστήματα

Σημασιογραφικά: αποτύπωση *σημαινομένου* (= της σημασίας της λέξης)

- - εικονογραφικά
- - ιδεογραφικά

+ Αριθμός σημείων

Logosyllabic script	Number of signs
Chinese	5000 +
Egyptian hieroglyphs	2500 +
Mayan glyphs	800 +
Sumerian cuneiform	600 +
Hittite hieroglyphs	497

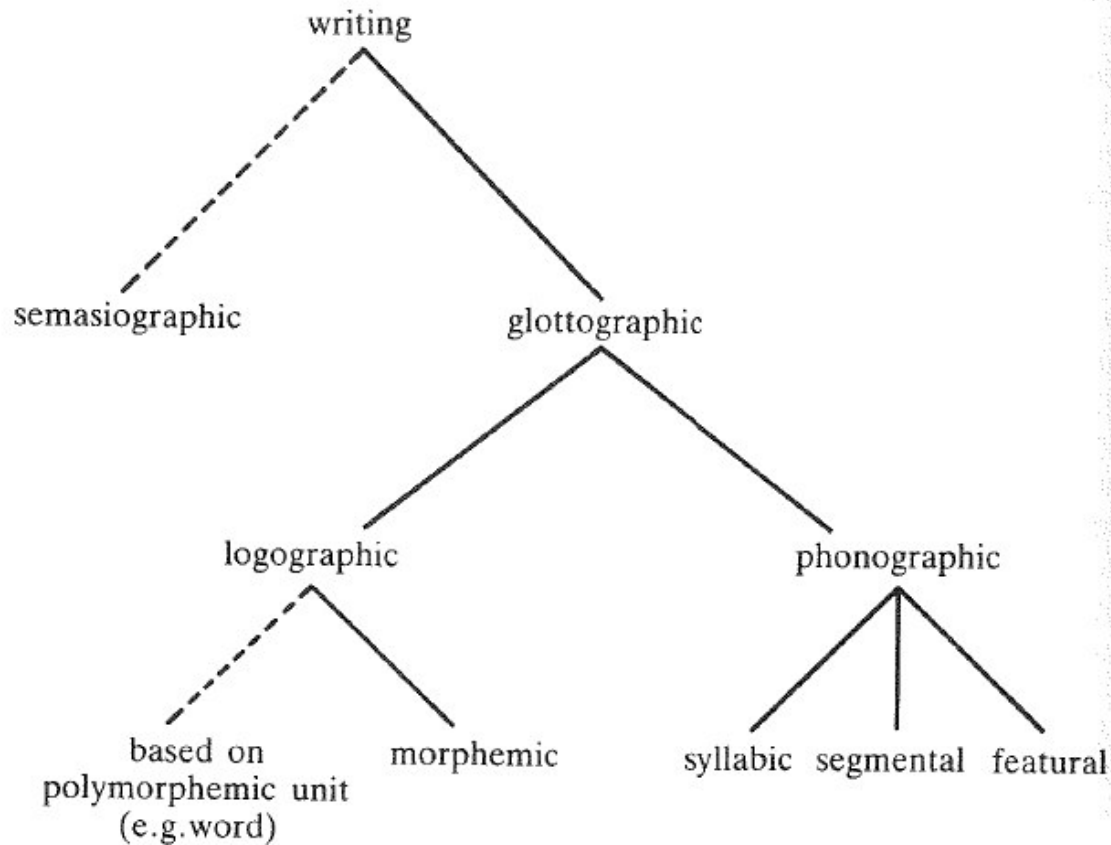
Syllabic script

Linear B	87
Cherokee	85
Cypriot	56
Persian	40

Alphabetic and Consonantal scripts

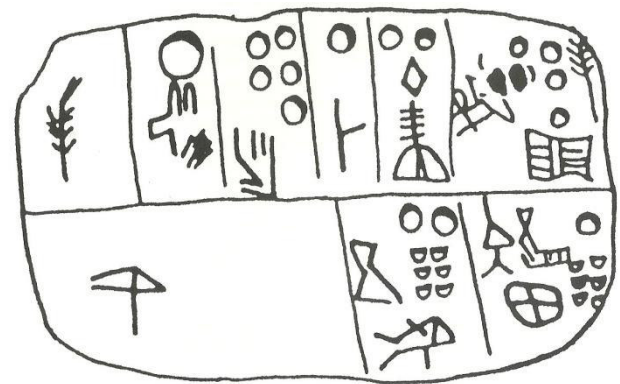
Russian	36
Sanskrit	35
Anglo-Saxon	31
Arabic	28
English	26
Hebrew	22
Etruscan	20

+ Ταξινόμηση συστημάτων γραφής (Sampson 1985)

+ (συνέχεια)

- Βασική για την ανάπτυξη της ολοκληρωμένης γραφής, και το πέρασμα από καθαρά εικονογραφικές γραφές σε λογογραφικές/φωνογραφικές, υπήρξε η ανάπτυξη των **εικονόγριφων [rebus]**:
- Πρόκειται για την ιδέα ότι ένα εικονογραφικό σύμβολο μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για τη φωνητική του αξία, π.χ. το πρώτο σύμβολο σε αυτή την πρώιμη πινακίδα των Σουμερίων αντιστοιχεί στη λέξη «αποζημιώνω», η οποία επειδή δεν είναι εύκολο να εικονογραφηθεί, αποδίδεται με το εικονόγραμμα του «καλάμου», καθώς οι δυο λέξεις στα σουμεριακά προφέρονταν με τον ίδιο τρόπο.

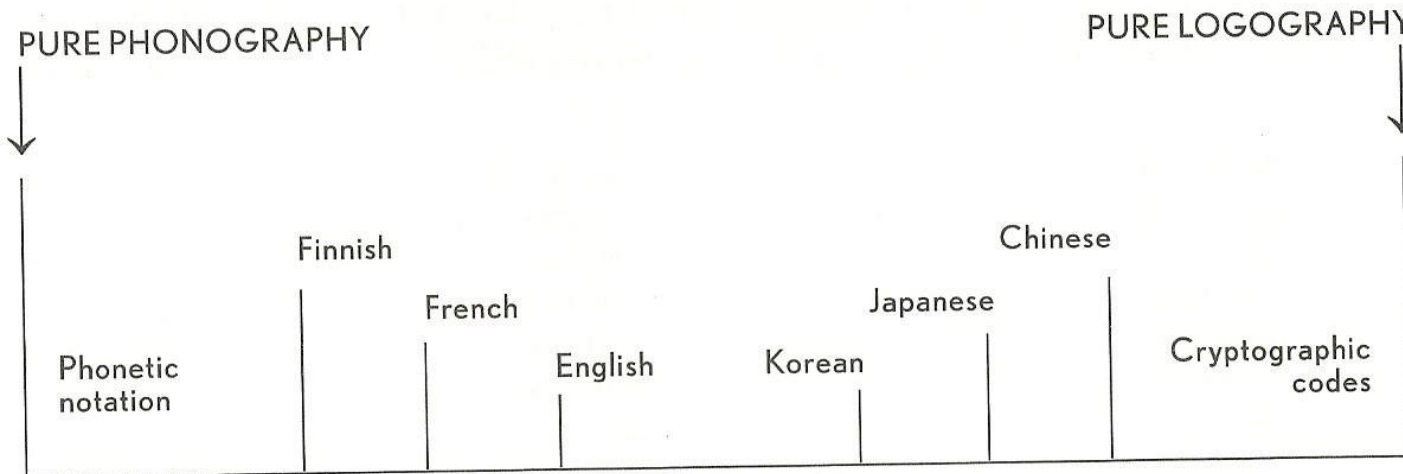
→ Πρβλ.

στη θέση του «μίλα».

+ (συνέχεια)

- Όλα τα συστήματα γραφής χρησιμοποιούν, στην πραγματικότητα, ένα **μίγμα** φωνητικών και σημασιολογικών σημείων.
- Η διαφορά τους έγκειται στην **αναλογία** φωνολογικών προς σημασιολογικά σημεία: όσο μεγαλύτερη, τόσο ευκολότερα μαντεύει κανείς την προφορά μιας λέξης - στα αγγλικά λ.χ. είναι υψηλή, στα κινεζικά χαμηλή.

ΑΠΟΚΡΥΠΤΟΓΡΑΦΗΣΗ

+ ΣΧΕΣΗ ΓΛΩΣΣΑΣ – ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΓΡΑΦΗΣ

- [1] Γνωστή γλώσσα – γνωστό σύστημα γραφής
- [2] Γνωστή γλώσσα – άγνωστο σύστημα γραφής
- [3] Άγνωστη γλώσσα – γνωστό σύστημα γραφής
- [4] Άγνωστη γλώσσα – άγνωστο σύστημα γραφής
  - ιδεογραφικό: χιλιάδες χαρακτήρες
  - συλλαβικό: πολλές δεκάδες
  - αλφαβητικό: περιορισμένος αριθμός <20-40>

+ (συνέχεια)

- Στη διαδικασία αποκρυπτογράφησης πολύ σημαντική η ύπαρξη **δίγλωσσων / τρίγλωσσων επιγραφών**:
  - Αιγυπτιακά ιερογλυφικά: στήλη της Ροζέτας
    - 3 συστήματα γραφής: ιερογλυφική αιγυπτιακή, δημώδης αιγυπτιακή, ελληνική αλφαβητική
    - 2 γλώσσες: αιγυπτιακά, ελληνικά [γνωστή γλώσσα]
  - Σφηνοειδής: επιγραφή του Δαρείου (λαξεμένη σε βράχο, Όρη Ζάγρος του Δ. Ιράν)
    - 1 σύστημα γραφής: σφηνοειδής
    - 3 γλώσσες: αρχαία περσικά [γνωστή γλώσσα], ελαμιτικά
- Εξαίρεση η Γραμμική Β, η μοναδική επιτυχής αποκρυπτόγραφηση χωρίς την ύπαρξη δίγλωσσων / τρίγλωσσων επιγραφών.

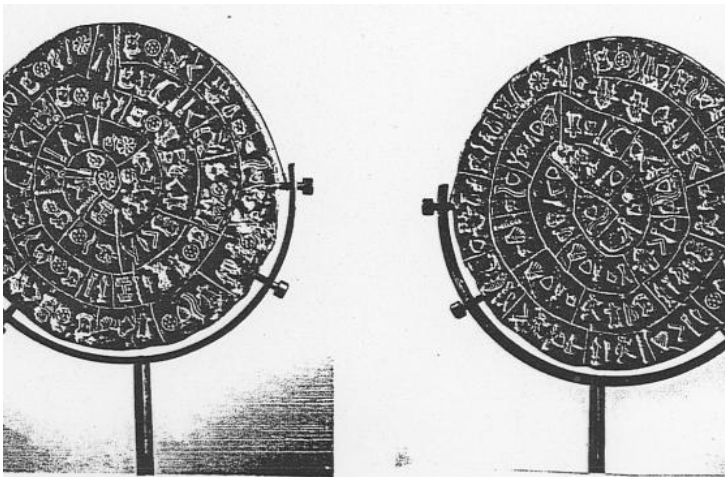

+ [3] Ετεοκρητικά: ελληνικό αλφάβητο - γλώσσα?

2.	]αταροκον	ελλείπει	→
3.	] ηδησδεα	ελλείπει	→
4.	]σωπειραρι	ελλείπει	→
5.	] ντασατφσε	ελλείπει	→
6.	]ννασιρουκλεσ		→
7.	]ιερρημαμαρφ		→
8.	]ιερρφινσδαν		→
9.	]μαμδεδικαρκ		→
10.	]ρισραιραριφ		→
11.	] ννεικαρξ		→
12.	]ταριδοση		→
13.	]ενβα		→
14.	]δνας		→
15.	] [ ]		→

+

[4] Δίσκος της Φαιστού:
γλώσσα? – σύστημα γραφής?